

**Eesti rahvastiku põhinäitajad
aastail 2004/2005 Euroopa taustal**

Ene-Margit Tiit

*Rahvastikuministri büroo
Tartu Ülikool*

2005

Sisukord

SISSEJUHATUS	2
RAHVAARV JA SOO-VANUSEJAOTUS	3
<i>Rahvaarv</i>	3
<i>Rahvastiku vanusestruktuur ja rahvuslik (etniline) koostis</i>	3
<i>Vanuserühmade arvukuse muutused</i>	5
<i>Rahvastiku vanusestruktuuri põhjal leitud indeksid</i>	6
SÜNDIMUS JA VILJAKUS	6
<i>Sünnid</i>	6
<i>Viljakus</i>	7
<i>Sünnitaja vanus, haridus ja sotsiaalne seisund</i>	7
<i>Mitmike sünnid</i>	9
ABIELU JA PEREKOND	9
<i>Abiellumus ja lahtumus</i>	9
<i>Seaduslik abielu ja vabaabielu. Sünnitaja perekonnaseis</i>	11
<i>Lastega pered</i>	12
<i>Missuguses peres kasvavad lapsed</i>	13
<i>Keskised sissetulekud leibkonnaliikme ja tarbimisühiku kohta eritiüpi lastega peredes</i>	13
RASEDUSKONTROLL JA ABORDID	14
SURMAD	15
<i>Surmajuhumid vanuserühmade ja soo järgi</i>	15
<i>Oodatav keskmine eluiga</i>	17
<i>Imikusuremus</i>	17
RAHVASTIKUPROGNOOS	18
RAHVASTIKUMUUTUSED EESTI MAAKONDADES	19
<i>Loomulik iive kuude kaupa</i>	19
<i>Loomulik iive Eesti maakondades</i>	19
SISERÄNNE	20
<i>Ränne Tallinnasse ja Tallinnast</i>	20
<i>Meeste ja naiste Tallinna sihiline ränne</i>	21
<i>Ränne teiste tõmbekeskuste ümbruses</i>	22
KOKKUVÕTE	23
KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKMATERJALID	24

Sissejuhatus

Käesoleva kogumiku koostamisel on aluseks olnud järgmised allikad:

1. Eesti Statistikaameti andmed koduleheküljelt, kuid ka mõningad trükitud väljaanded;
2. Eesti sünni- ja abiregistri andmed koduleheküljelt;
3. Eurostati andmed koduleheküljelt;
4. Eesti rahvastikuregistri andmed vastavalt päringule.

Tuleb märkida, et andmed ei ole täielikus üks-üheses vastavuses. Sündide registreerimise andmed esitatakse Statistikaameti kuni ühekuulise ajalise nihkega võrreldes Sünniregistriga, kus need registreeritakse sünnil. Imikusurma andmete asemel esitab Sünniregister perinataalsurma andmed (sest ei jälgi vastsündinuid aasta jooksul). Seevastu esitab Sünniregistris detailseid andmeid sünnitajate perekonnaseisu, sotsiaalse seisundi ja hariduse kohta.

Eurostati andmed esitatakse suurema ajalise nihkega ja nende puhul kasutatakse ka hinnanguid eelmiste aastate põhjal.

Mitme andmeallika puhul on eelistatud Statistikaameti andmeid, kus aga need pole kättesaadavad olnud, on kasutatud teisi andmeallikaid.

Kuna Statistikaamet rände kohta andmeid ei esita, on rändeandmete puhul ainsaks andmeallikaks Rahvastikuregister.

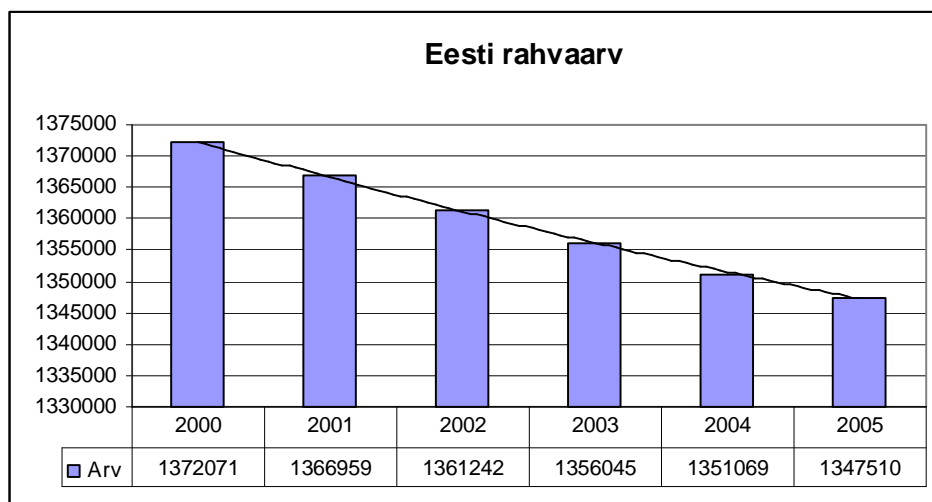
Kuna kasutatakse värskemaid, sageli hinnangulisi andmeid, siis võib esineda erinevusi võrreldes eelmisel aastal esitatud arvandmetega. Ometi pole olnud tarvis teha muutusi üldistes järeldustes.

Rahvaarv ja soo-vanusejaotus

Rahvaarv

Rahvaloendusele järgnevate aastate jooksul on Eesti rahvastik igal aastal kahanenud negatiivse loomuliku iibe tagajärjel umbes 5000 inimese võrra, seega kasv on olnud -0,4%, vt joonis 1. 2004. aastal kahanemine aeglustus mõnevõrra, kahanemine loomuliku iibe tagajärjel moodustas 3500 inimest, loomuliku iibe kordaja väärtuseks kujunes -2,74. Eestlaste arv kahanes negatiivse loomuliku iibe tagajärjel 1600 inimese võrra, see on peaaegu kaks korda väiksem arv kui eelmistel aastatel. Eesti rahvastikuarvestuses ei ole aga hinnatud rännet.

Euroopa Liidus tervikuna suurenes rahva arv 2004 aastal hinnanguliselt 2,3 miljoni võrra (arvestades nii loomuliku iivet kui ka rändesaldot), see moodustab ca 0,5% elanikkonnast. Suurim kasv oli Hispaanias (hoolimata madalast viljakusnäitajast), Suurbritannias (kus viljakusnäitajad on arvestatavalt tõusnud) ja Prantsusmaal (kus viljakuskordaja on saavutanud taseme 1,9) Euroopa uutest liikmesriikidest viies – Eestis, Lätis, Leedus, Poolas ja Ungaris – oli rahvastikukasv negatiivne, kokku vähenes kümne uusliikme elanikkond 37 000 inimese võrra. Rahvastiku vähenemisprotsess jätkus ka Saksamaal, kus elanikkond vähenes 30 000 inimese võrra.

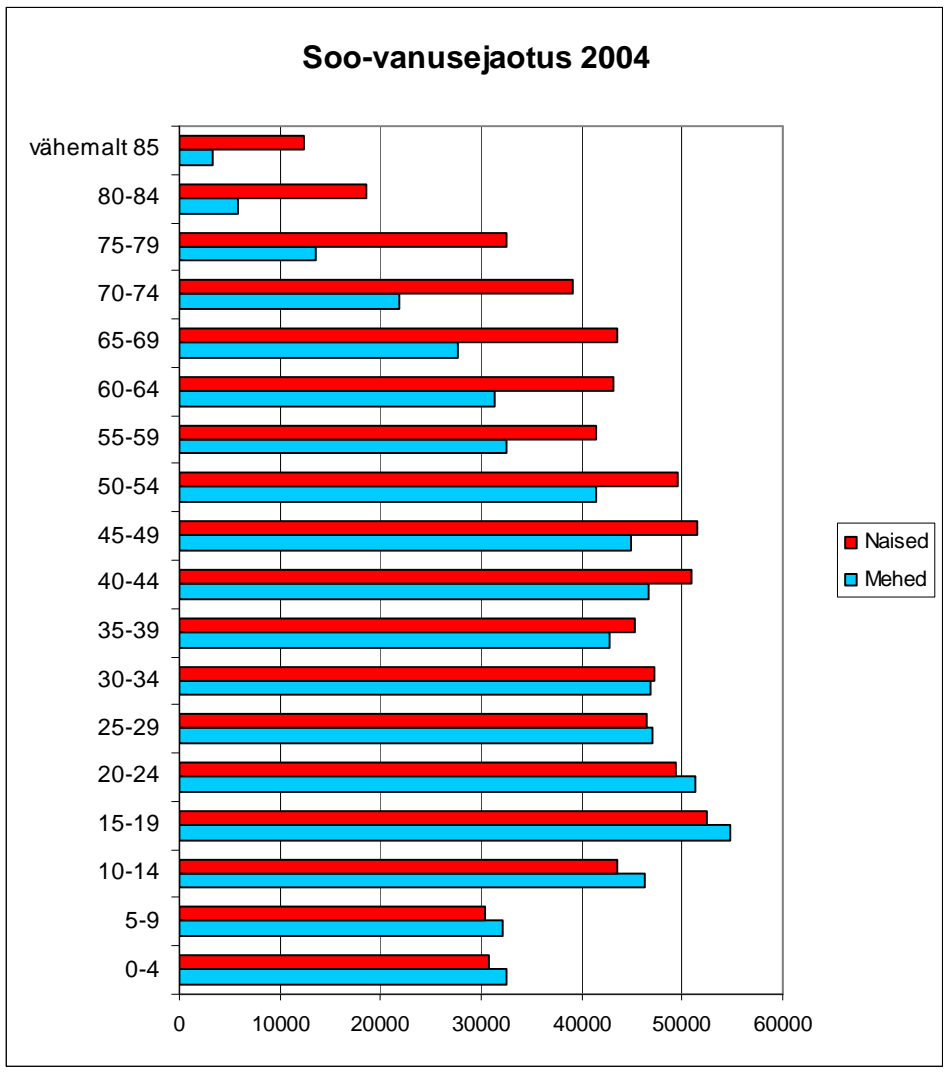

Joonis 1. Andmed: Statistikaamet; www.stat.ee

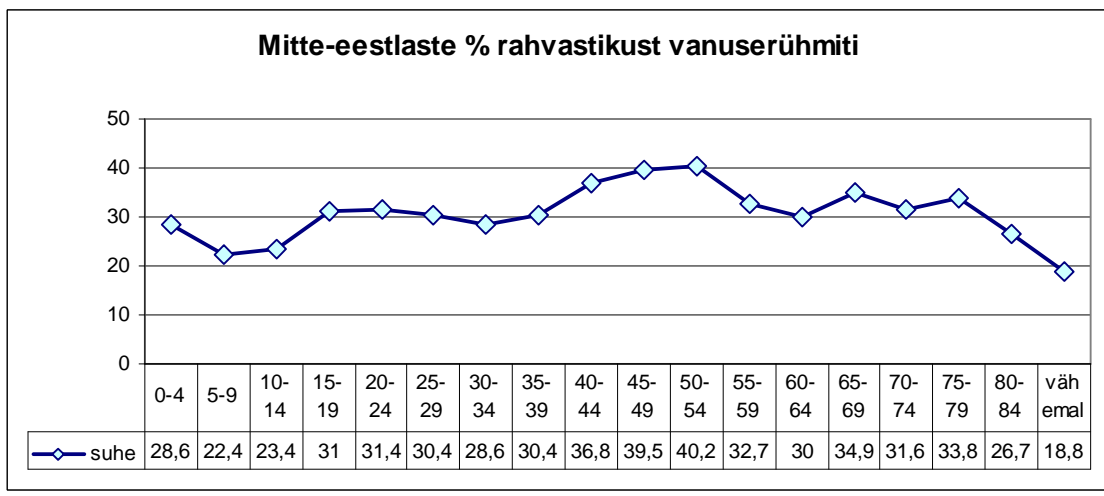
Rahvastiku vanusestruktuur ja rahvuslik (etniline) koostis

Jooniselt 2 ilmnevad järgmised seaduspärasused Eesti rahvastikus:

1. Kuni 30. aastani on meeste (väike) ülekaal, kõrgemas vanuses saavutavad ülekaalu naised, kujuures vanuse suurenedes erisused järjest suurenevad, alates 70ndast eluaastast on naiste ülekaal enam kui 2-kordne.
2. 2004. aasta 1. jaanuari seisuga oli kõige arvukam 15—19-aastaste rühm, so aastail 1984--1988 sündinud noored (süü hulka kuulub ka nn laulva revolutsiooni põlvkond). Suhteliselt arvukas on ka vanuselt järgnev, aastail 1979—1983. aastail sündinud põlvkond.

Joonis 2. Andmed: Statistikaamet. www.stat.ee

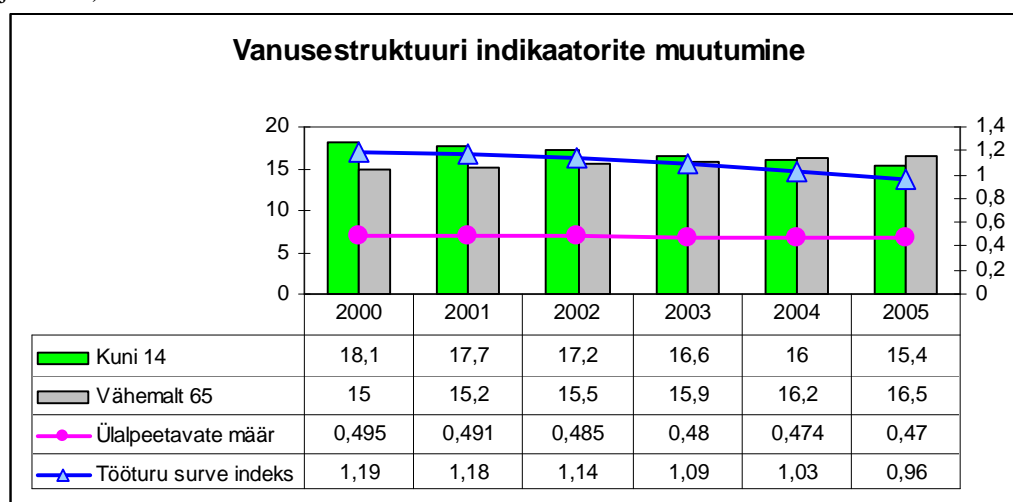

Joonis 3. Andmed: Statistikaamet, autori arvutused. www.stat.ee

- Arvukuselt järgmine vanuserühma moodustavad aastail 1965—1949 sündinud. Selle vanuserühma ebaproportsionaalselt suur osakaal rahvastikus on seletatav intensiivse rändega: selles vanuses: mitte-eestlaste osakaal läheneb nende puhul 40%-le, mis on mitte-eestlaste osakaalu keskmisest tasemest (31,6%) märgatavalt kõrgem, vt joonis 3.
- Ka eakate 60—80-aastaste suhteliselt suur osakaal on osaliselt põhjustatud eelmise sajandi keskel toimunud immigratsioonist, vt joonis 3.
- Kahe noorima vanuserühma ebaproportsionaalne väiksus tuleneb sündimuse madalseisust viimasel kümnel aastal.

Vanuserühmade arvukuse muutused

Rahvastiku vanusestruktuuri iseloomustamiseks kasutatakse järgmisi näitajaid ja indekseid (vt joonis 4):

Joonis 4. Andmed: Statistikaamet, autori arvutused www.stat.ee

Kuni 14-aastaste osa rahvastikus (vt rohelised, parempoolsed tulbad joonisel 4, telg vasakul) on süstemaatiliselt vähenenud, kuue aasta jooksul on osakaal rahvastikus langenud 18%-lt 15%-ni, seega langus on keskmiselt pool protsenti aastas. Siin on põhjuseks sündimuse langus 90ndatel aastatel ja jätkuvalt madal tase.

See näitaja langes viimastel aastatel ka allapoole Euroopa liidu keskmist taset, mille väärtuseks oli 2004. aastal 16,4%. Tuleb märkida, et seegi näitaja langeb kogu Euroliidus, kusjuures nn vanades liikmesriikides on see üldiselt veidi madalam (16,3) kui uutes. Eestist väiksem oli kuni 14-aastaste osakaal Tšehhimaal (15,2), Saksamaal (14,7), Kreekas (14,6), Hispaanias (14,5), Itaalias (14,2), Sloveenias (14,6), Lätis oli tase enam-vähem sama, mis Eestis.

Vähemalt 65-aastaste osa rahvastikus (vt parempoolsed, hallid tulbad joonisel 4, telg vasakul) on vaatlusperioodil suurenenud 15%-lt 16,5%-ni. Siin on põhjuseks peamiselt arvukamate kohortide jõudmine eakate hulka (vt tabel 2), kuid veidi mõjub ka oodatava eluea pikenemine. 2004. aastal ületas Eestis esmakordselt eakate (st vähemalt 65-aastaste arvukus) laste (so kuni 14-aastaste) arvukuse.

Eakate osatähtsus suureneb kogu Euroopas keskmiselt 1—2 protsendikümnendiku võrra aastas. Vähemalt 65-aastaste osa moodustas aastal 2004 Euroopas 16,5%, seega ületas samuti kui Eestiski kuni 14-aastaste arvu. Veelgi suurem on eakate ja laste arvude erinevus nn „vanas Euroopas“, 15 vana liikmesriigi keskmine vähemalt 65-aastaste protsent oli 2004. aastal 17, kõrgeim Itaalias (19,2%), Saksamaal (18%), Kreekas (17,5%) ja Rootsis (17,2%).

Rahvastiku vanusestruktuuri põhjal leitud indeksid

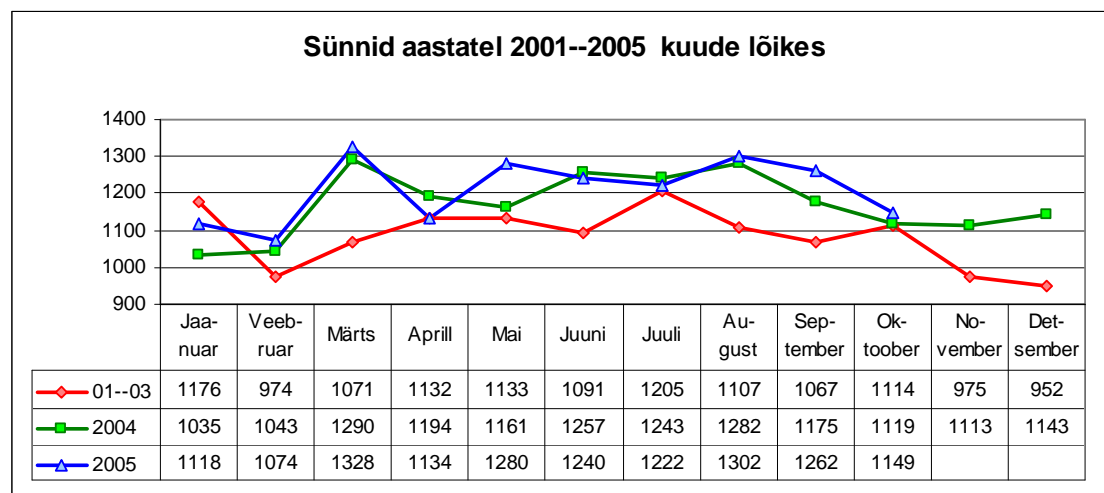
Elanikkonna vanusejaotust iseloomustab kaksindeksit, millel on oluline toime makromajanduslikele näitajatele.

Demograafiline tööturusurve indeks, mis arvutatakse kui 5—14-aastaste elanike ja 55—64-aastaste elanike arvukuse suhe. See indeks iseloomustab lähitulevikus tööturule sisenevate ja sealt väljuvate põlvkondade arvukuse vahet. Loomuliku arengu korral on selle indeksi väärtus üle ühe, mis aga ühtlasi tähendab teatavat töötuse ohtu tööturule sisenevale põlvkonnale. Eestis oli selle indeksi väärtus aastail 2000—2004 küll üle ühe (vt sinine, ülemine joon joonisel 4, telg joonise paremas servas), kuid langes kiiresti, jõudes 2005. aastal alla ühe, mis on selge ohumärk ja ennustab tööjõupuuduse teravnemist, eriti sel juhul, kui osa tööikka jõudnud noortest kodumaalt (kasvõi ajutiselt) lahkub.

Ülalpeetavate määr, mis iseloomustab ülalpeetavate (so 0—14-aastaste ja vähemalt 65-aastaste põlvkondade summaarse arvukuse suhet tööealiste (15—64-aastaste) arvukusse, vt punane, alumine joon joonisel 4, skaala paremas servas). Mida väiksem see suhe on, seda väiksem koormus on töötajatel. Kuna Eestis on laste põlvkond vähearvukas ja ka keskmine eluiga suhteliselt madal, siis on sõltuvussuhe Eestis kaunis väike, st praegu ei ole tööealiste koormus suur (kaks töötajat peavad keskmiselt ülal üht ülalpeetavat) ja see on vaatlusaastatel isegi langenud. Ülalpeetavate määra kiiret kasvu on oodata 5—10 aasta pärast, mil tööikka hakkavad jõudma väiksearvulised põlvkonnad.

Sündimus ja viljakus

Sünnid

Joonis 5. Andmed: Statistikaamet www.stat.ee

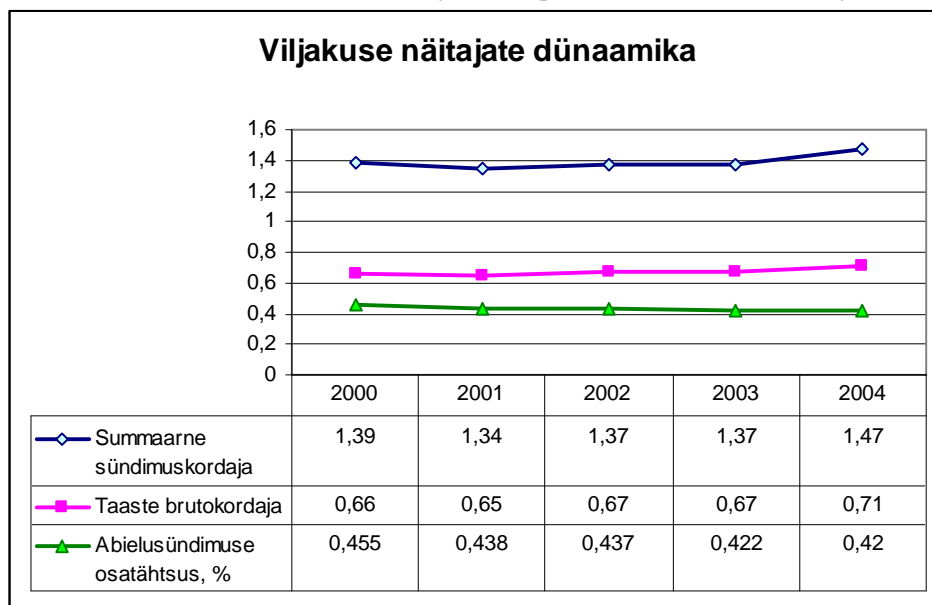
Sündimus määrab rahvastikuarengu pikaks ajaks. Eestis on sündimus olnud madalseisus juba üle kümne aasta. Siiski on viimastel aastatel sündide arvukus hakanud mõõdukalt suurenema. Joonisel 5 on kujutatud võrdlevalt sünniandmed kahel viimasel aastal, kusjuures taustaks on aastate 2001—2003 keskmine. Näeme, et enamusel kuudest on viimaste aastate sündide arv olnud suurem varasemast perioodist. Kui 2004. aastal sündide arv suurenes eelmise aastaga võrreldes enam kui 800 lapse võrra, siis 2005 aastal võib loota poole väiksemat sündide arvu suurenemist, 300—400 lapse võrra, mis sellegipoolest on kindlasti positiivne sõnum.

Viljakus

Sündimuse kui rahvastikuprotsessi arengut iseloomustavad mitmesugused viljakusenäitajad. Joonisel 6 on esitatud *summaarne sündimuskordaja (TFR)*, mida võib interpreteerida kui naise poolt keskmiselt kogu elu jooksul sünnitatavat laste arvu eeldusel, et sündimuskäitumine jääb vaatlusaasta tasemele. Eestis on summaarne sündimuskordaja püsinud viimase 10 aasta jooksul keskmiselt 1,4 ümbruses, kuid tõusis 2004 aastal kümnendiku võrra 1,47-ni, mis siiski jääb tublisti allapoole taastetaset (hinnanguliselt 2,1). Siiski näitab see, et sündide arvu suurenemine 2004 aastal ei toimunud mitte (üksnes) sünnituseliste naiste arvukuse tõusu, vaid sünnitusaktiivsuse väikse tõusu mõjul.

Euroopa Liidu (25) keskmine summaarne sündimuskordaja on viimaste aastaste jooksul veidi tõusnud, miinimumtasemest (1,42) aastal 1999 jõudis see aastaks 2004 (hinnangulise) tasemeni 1,5, kusjuures EU15 keskmine tase on 1,52. Oma viljakusenäitajate poolest on Eesti küll pisut paremas seisus enamuse uute liikmesriikidega võrreldes (va Küpros), kuid jääb märgatavalt maha oma naabritest Põhjamaades (Soome – 1,80, Rootsi – 1,75, Norra – 1,81, Taani – 1,78, Island – 2,03). Positiivne on aga Eesti seis võrreldes teiste uute liikmesriikide ja ka teiste Ida-Euroopa riikidega, kus viljakusenäitajad on peale langust just jõudnud või jõudmas stabiliseerumisfaasi. Eestis jäi viljakus- ja sündimusnäitajate miinimumtase 20. sajandi lõpuaastatesse (1998) ja viimasel kuuel aastal ei ole näitajad enam üldiselt langenud, vaid pigem mõõdukalt tõusnud.

Taaste brutokordaja (GRR) näitab keskmist ema poolt sünnitatud tütarde arvu, selle väärtused on umbes kaks korda väiksemad summaarse sündimuskordaja väärtustest ja ohusignaaliks on selle kordaja langemine allapoole taset 1, mis toimus Eestis aastal 1990. Viimane kõver näitab *abielust sündinud laste osakaalu*, mis Eestis langes alla 50% juba 1997. aastal ja on praegu stabiliseerunud 40–45% ümbruses. Euroopa Liidu vanades riikides tõuseb abieluväliste laste osakaal kiiresti, moodustades 2002. aastal 30% kõigist sündidest. Ametlikult mitte abiellunud vanemate laste osakaal on suurem Põhja-Euroopas, moodustades Rootsis juba 2000. aastal 56%.

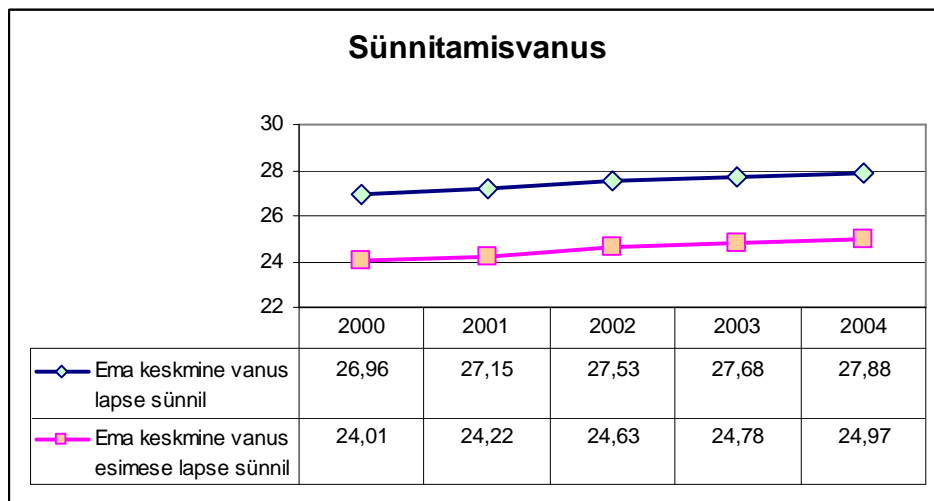
Joonis 6. Andmed: Statistikaamet www.stat.ee

Sünnitaja vanus, haridus ja sotsiaalne seisund

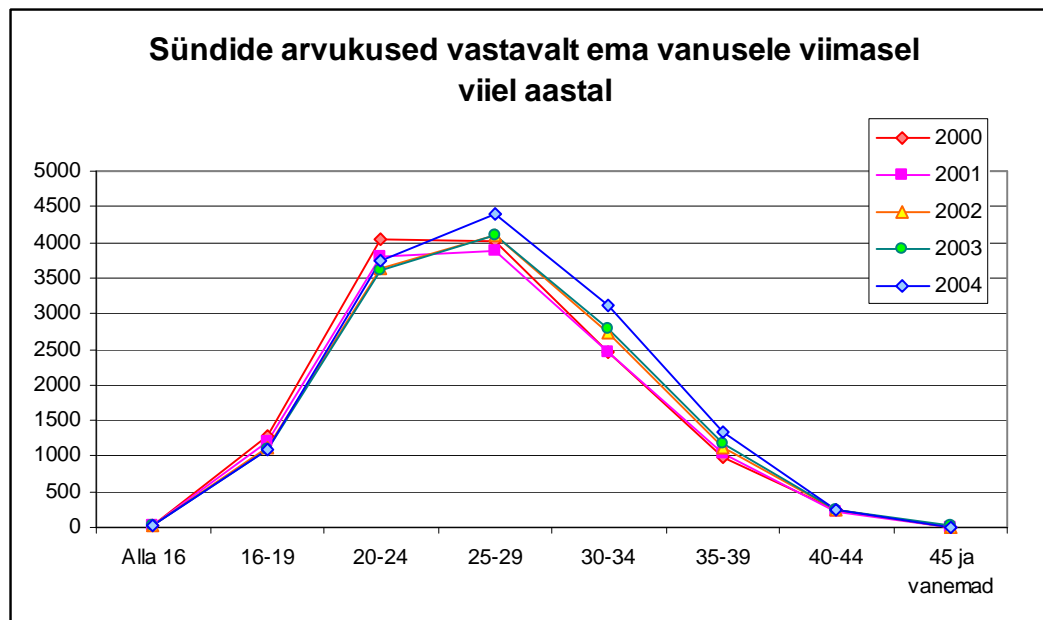
Viljakus seostub ka sünnitamisvanusega. Mida hiljem sünnib esimene laps, seda väiksemaks kujuneb reeglina ka naise summaarne laste arv – seda põhjustavad mitmesugused asjaolud (sh

tervis), mis takistavad naisel oma soovitatavat laste arvu realiseerida. Teiselt poolt on teada ka see, et keskmise sünnitamisvanuse suurenemise perioodidel alaneb summaarne sündimuskordaja ka selle arvutuseeskirja tõttu. Keskmist sünnitamisvanust mõjustab ka laste arv: mida rohkem on emal lapsi, seda kõrgem on keskmine vanus lapse sünnil isegi siis, kui esimene laps sündis varakult.

Kogu Euroopat iseloomustab praegu ema suhteliselt kõrge vanus sünnitamisel – Euroopa Liidus oli 2002. aastal keskmise sünnitaja vanus 29,4 (15 riiki) või 29,2 (25 riiki). Eestis sünnitavad naised sellega võrreldes suhteliselt vara (ligi 2 aastat keskmisest tasemest varem), kuigi viimase kümne aasta jooksul on suurenenud niihästi ema vanus emasünnitusel kui ka keskmine sünnitaja vanus kahe aasta võrra. Ema vanuse suurenemine Eestis jätkub keskmiselt 2 kuu võrra aastas, vt joonised 7 ja 8.

Joonis 7. Andmed: Eesti Statistikaamet www.stat.ee

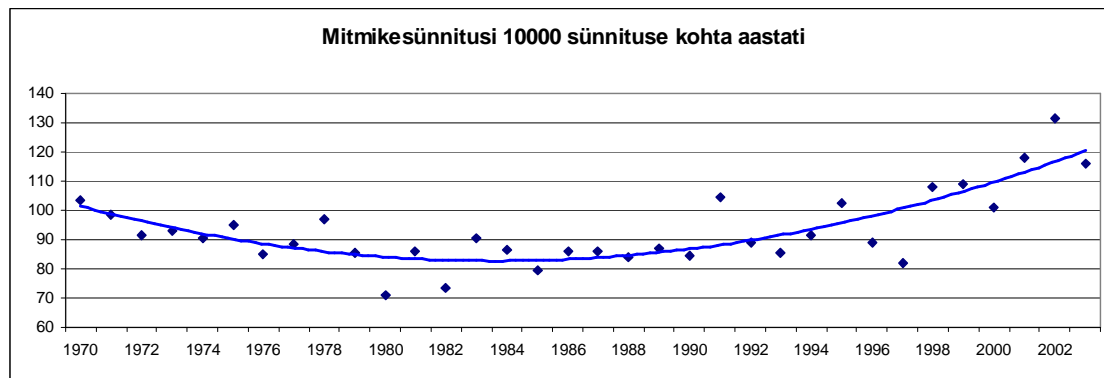

Joonis 8. Andmed: Eesti Statistikaamet www.stat.ee

Sündimuskäitumise muutumist iseloomustab graafik joonisel 8, mis näitab, et sündide arvu suurenemine viimastel aastatel on toimunud eeskätt vähemalt 25-aastaste naiste aktiivsema sünnitamise arvel. Seega võib järeldada, et teatava määran on viimastel aastatel sündinud nn edasilükatud lapsed. Ilmneb, et ka laste järjekorranumbrite muustris ei ole viimastel aastatel tähelepanuäärseid muutusi toimunud, endiselt on umbes pooled (49,6%) sündinutest esiklapsed, alla kolmandiku (32,4%) – teised ja kaheksandik (12%) kolmandad. Neljandaid lapsi on vaid kolm ja pool, viiendaid – 2,5%, ülejäänuid veelgi vähem. Keskmiselt on perse sündival lapsel kodus 0,79 õde-venda, see arv on tasapisi vähenenud, seega eelistatakse järjest enam ühe või kahe lapsega peresid.

Sünnitajate seas üldiselt suureneb töötajate osatähtsus, mis 2004 aastal ületas 2/3, peamiselt töötute (6%) ja koduperenaiste (18%) arvel, õppurite osa – 9% -- on jäänud praktiliselt samaks. Tõuseb ka sünnitajate keskmine haridustase, kõrgharidusega sünnitajate osakaal moodustas 2004. aastal üle 24%, põhiharidusega sünnitajaid oli alla 15%. 2004. aastal suurenes taas eestlaste osatähtsus sünnitajate seas 71,5%ni.

Mitmike sünnid

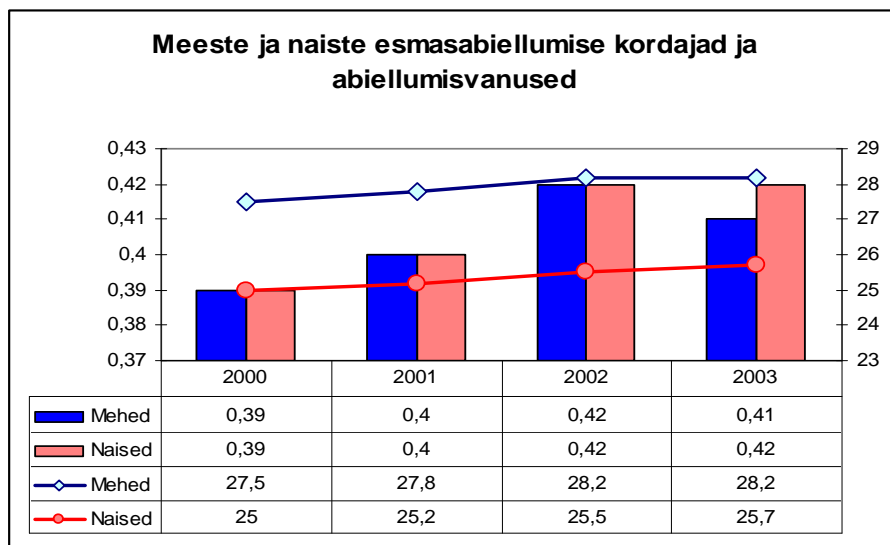
Joonis 9. Andmed: Eesti Statistikaamet www.stat.ee

Mitmike sünd on suhteliselt haruldane, enamasti sünnib kaksikuid alla ühe paari 100 sünnituse kohta, kolmikuid esineb aga haruharva. Viimaste aastate andmetel aga on ka Eestis mitmikute osakaal sündide hulgas mõnevõrra suurenenud, vt joonis 9 – ilmselt on siin põhjuseks hormoonravi ja eriti viljatusravi.

Abielu ja perekond

Abiellumus ja lahutumus

Abiellumust kui rahvastiku protsessi iseloomustatakse kas abiellumuskordajaga (sõlmitud abielude arv 1000 elaniku kohta) või esmaabiellumuskordajaga, mis näitab, kui suur osa kõigist naistest/ meestest abielluks enne 50-aastaseks saamist, kui abiellumuskäitumine püsiks sarnasena vaadeldava aastaga. Jooniselt 10 (vt tulpi ja skaalat vasakpoolset teljel) ilmneb, et Eestis langes 2000. aastaks nii meeste kui ka naiste esmaabiellumuskordaja alla 40%, kuid viimastel aastatel on see näitaja protsenthaaval taas tõusma hakanud. Teine oluline näitaja on esmaabiellumise vanus, see näitab pidevat suurenemistendentsi (vt jooni ja parempoolset skaalat joonisel 10), ulatudes meestel üle 28 aasta, naistel ligi 26 aastani. Siiski abielluvad Eesti noored (kui üldse abielluvad) suhteliselt veidi nooremalt võrreldes noortega enamuses Euroopa riikides (2002. aasta Euroopa Liidu keskmine pruut oli 27- ja peigmees 30-aastane). Sõlmitud abielude arv 1000 elaniku kohta, on viimasel aastal õige pisut tõusnud, vt tabel 8, jäädes siiski maha Euroopa keskmisest.

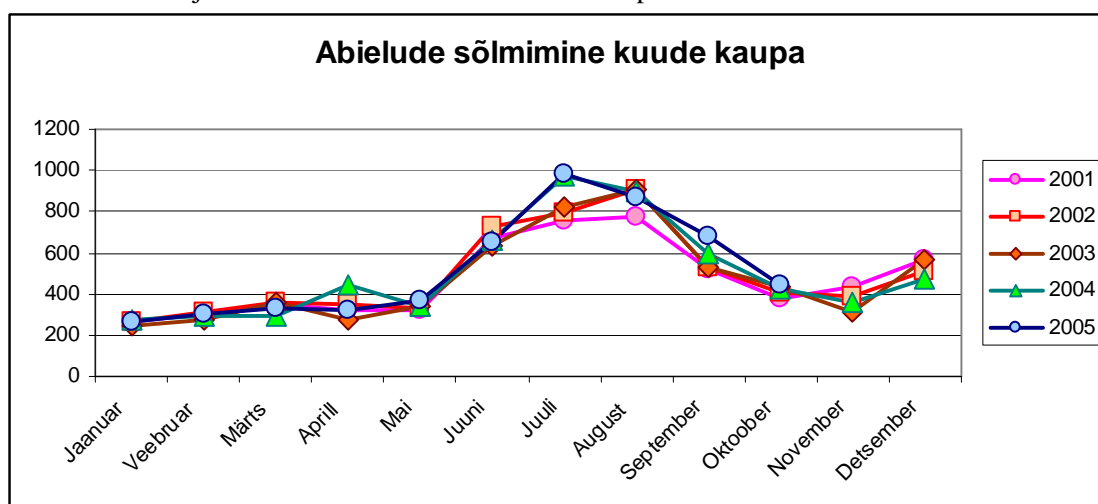
Joonis 10. Andmed: Statistikaamet www.stat.ee

Tabel 1. Andmed: Statistikaamet

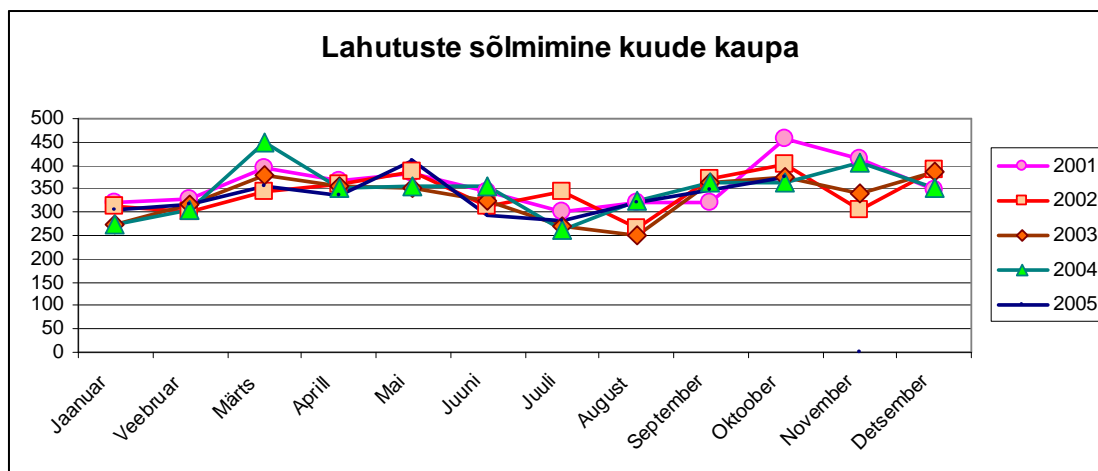
	1000 elaniku kohta	
	abiellumisi	lahutusi
2000	4,01	3,09
2001	4,14	3,16
2002	4,31	3
2003	4,21	2,94

Mõõdukalt on vähenenud lahutuste arv ja ka suhtarv. Abielude arvu aeglane kasv jätkus ka aastail 2004 ja 2005, lahutuste arv on aga stabiliseerunud 4000 lahutuse juures. Abielude ja lahutuste sesoonsust aasta lõikes näitavad joonised 11 ja 12.

Lahutuste arv tõuseb üsna kiiresti kogu Euroopa Liidus, üldiselt on see uutes liikmesriikides kõrgem kui vanades liikmesriikides, kusjuures Eesti kuulub suhteliselt kõrge lahutuste tasemega riikide hulka. Samas, arvestades tõsiasja, et suur osa noori Eestis üldse ei abiellu, ei ole ka lahutumuse näitajad adekvaatsed hindamaks kooselude püsivust.

Joonis 11. Andmed: Statistikaamet www.stat.ee

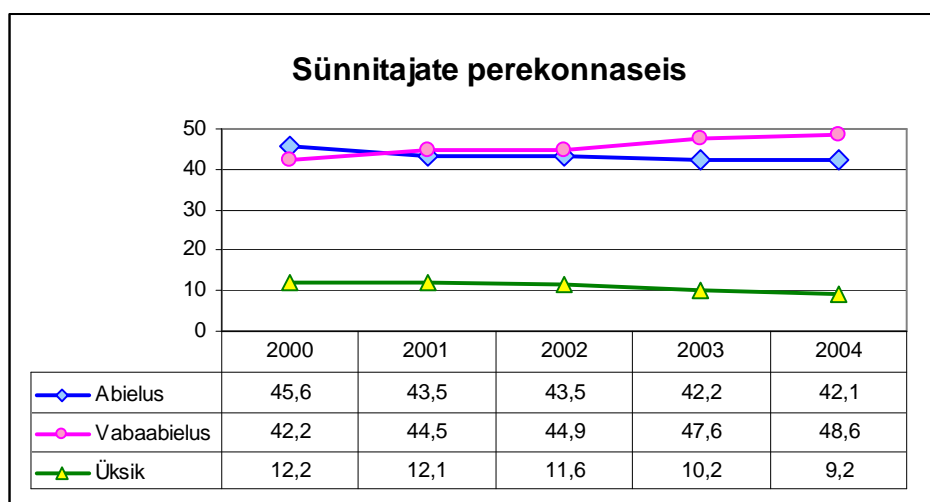

Joonis 12. Andmed: Statistikaamet www.stat.ee

Seaduslik abielu ja vabaabielu. Sünnitaja perekonnaseis

Abiellumuse kahanemine ei tähenda siiski seda, et Eesti inimesed elavad põhiliselt üksinda. Järjest populaarsemaks on saanud vabaabielu, st abielusarnane kooselu, mida ei ole aga seadustatud ja mis selletõttu ka ametlikus statistikas ei kajastu. Sellepärast polegi vabaabielu leviku kohta täpseid andmeid. Kõik uuringud kinnitavad, et vabaabielu on noorte seas palju populaarsem kui eakamate hulgas, kuid isegi arvestatav hulk pensionäre elab koos partneriga ilma abielu seaduslikult registreerimata.

Eriti selgesti ilmneb suund vabaabielule sünnitajate perekonnaseisu põhjal: alates 2001. aastast on kõige rohkem sünnitajaid vabaabielus, järgnevad abielus noorikud ja kõige vähem on neid, kelle partner puudub hoopis, vt joonis 13, kus „üksik“ tähistab nii mitte kunagi abiellunud (8,6%), lahutatut (0,5%) kui ka leske (0,1%). Üksikute osakaal on viimastel aastatel langenud alla kümnendiku, kuid abieluväliste sünnituste osakaal on Eestis 57,9%, olles üks kõrgeimaid Euroopas.

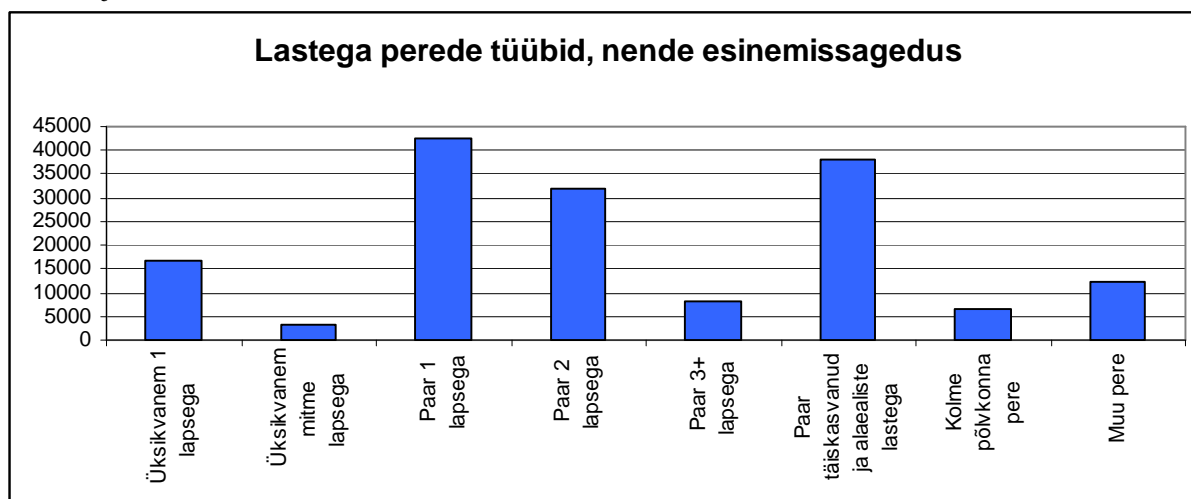

Joonis 13. Andmed: Eesti Meditsiiniline Sünniregister ja Raseduskatkestusandmekogu, <http://www.tai>

Lastega pered

Laste arvu ja pere tüübi kohta saab andmeid vaid valikuuringutest, mistõttu andmed on üldiselt väiksema täpsusega kui kõikse statistika (registriandmed või rahvastikusündmuste registreerimisel saadud) andmed. Käesolevas punktis kasutame ESA Leibkonna elu-olu-uuringute andmeid aastast 2004.

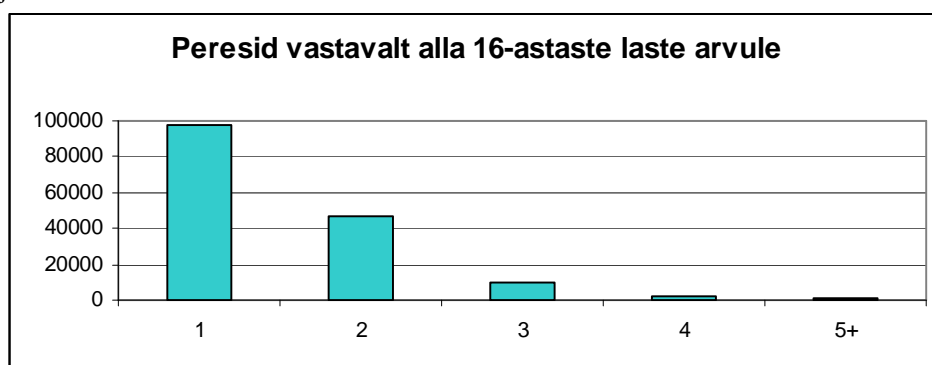
Lastena vaatleme siin kuni 16-aastasi. Lastega leibkondade arvukust vastavalt nende tüübile ilmestab joonis 1:

Joonis 1. Andmed: ESA Leibkonna elu-olu uuringud, 2004. Autori arvutused

Üldse on 28% kõigist leibkondadest sellised, kus on kuni 16-aastasi lapsi. Võttes juurde ka 16—17-aastased noorukid, saame lastega perede osakaaluks ligi 33%.

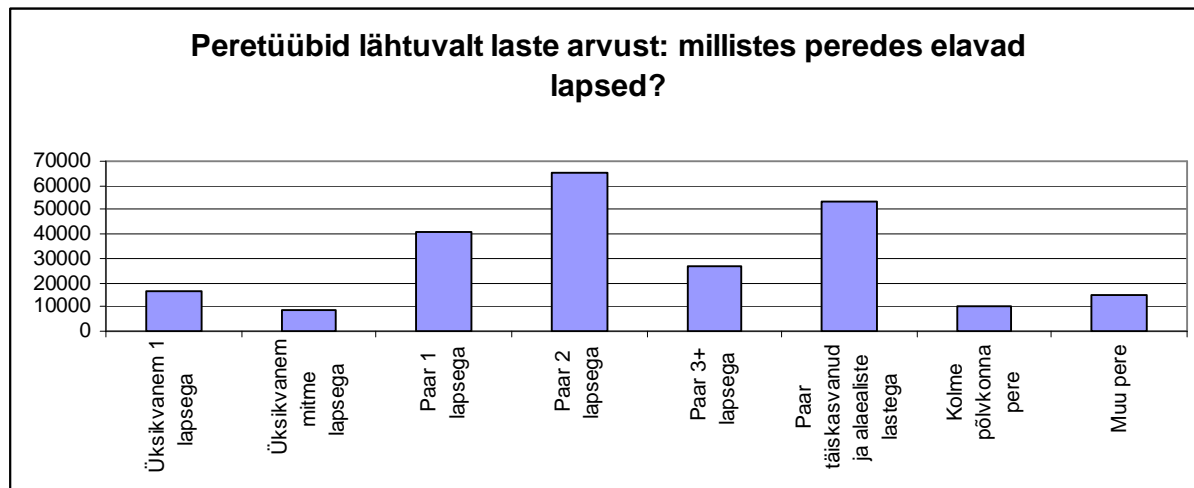
Lastega perede seas on kõige sagedasemad kahe vanema ja ühe lapsega pered, neid on kõigist lastega peredest 27% (kõigist peredest 7,5%), järgnevad ala- ja täisealiste lastega pered (24% lastega peredest ehk 7% kõigist peredest). Üldse on ligi kolmveerand lastega peredest sellised, kus on kaks vanemat ja lapsed, kuid need vanemad ei tarvitse alati olla lapse lihased vanemad, vaid võivad olla ka kasuvanemad. Perede jaotust vastavalt alla 16-aastaste laste arvule näitab joonis 2.

Joonis 2. Andmed: ESA Leibkonna elu-olu uuringud, 2004. Autori arvutused

Missuguses peres kasvavad lapsed

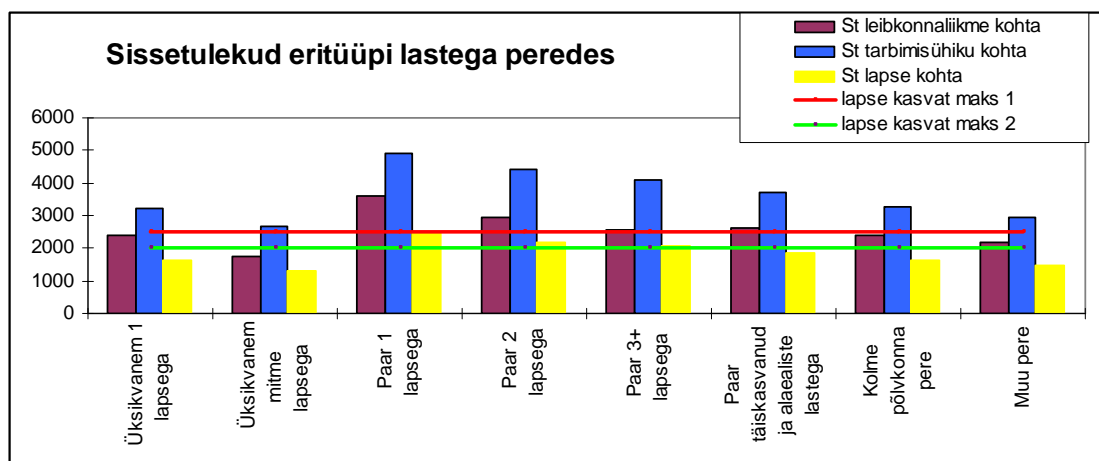
Analüüsidest laste kasvuperesid laste vaatenurgast saame joonis 3:

Joonis 3. Andmed: ESA Leibkonna elu-olu uuringud, 2004. Autori arvutused

Sellelt jooniselt ilmneb, et 27% alla 16-aastastest lastest kasvab koos kahe vanema ja vähemalt ühe kuni 16-aastase õe-vennaga, 23% kasvab peres, kus on kaks vanemat ja ka vähemalt üks täisealine (s.o vähemalt 16-aastane) õde või vend. Ainsa lapsena koos kahe vanemaga kasvab kuuendik lastest, ainsa lapsena koos üksikvanemaga – 7% lastest ja veidi üle 10% peres, kus on ainult üks vanem ja pole teisi täiskasvanuid.

Keskmiised sissetulekud leibkonnaliikme ja tarbimisühiku kohta eritüüpi lastega peredes

Joonis 4. Andmed: ESA Leibkonna elu-olu uuringud, 2004. Autori arvutused

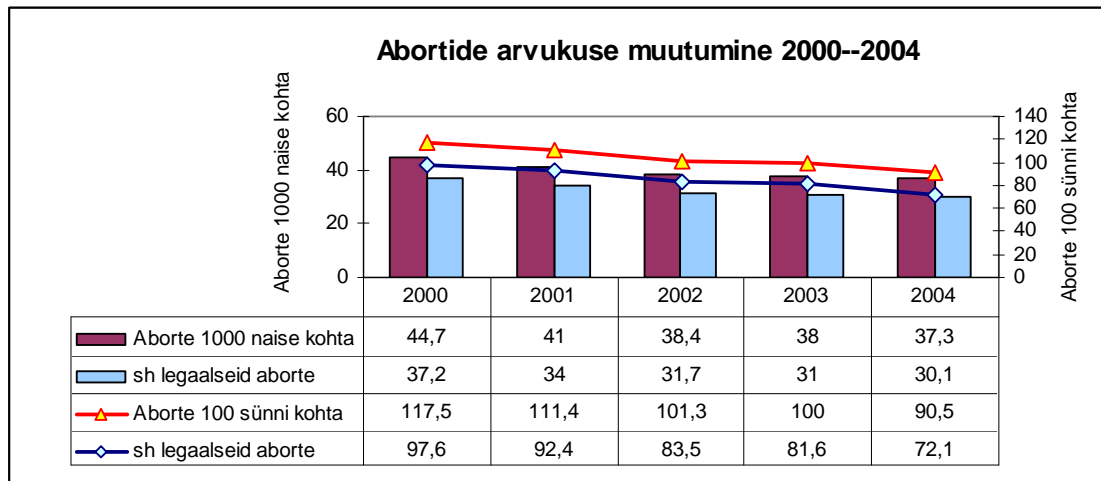
Siin sissetulek leibkonnaliikme kohta on arvatud, käsitledes kõiki leibkonnaliikmeid võrdse kaaluga, sissetuleku arvutamisel tarbimisühiku kohta on kasutatud tarbimiskaale 1:0,7:0,5. Sel

korral on lapse kohta sissetulek täpselt poole võrra väiksem sissetulekust tarbimisühiku kohta. Punane joon (maks 1) näitab lapse kasvatamise hinnatud maksumust (koos ühistarbimisega), roheline – ilma ühistarbimiseta. Tarbimiskaalude kasutamisel on õigem kasutada viimast näitajat. Ilmneb, et kahe vanema sissetulekust piisab keskmiselt laste kasvatamise hinnatava maksumuse katmiseks, ühe vanema puhul aga üldjuhul mitte Suhteliselt halvas seisus on ka mitme põlvkonna ja muu pere.

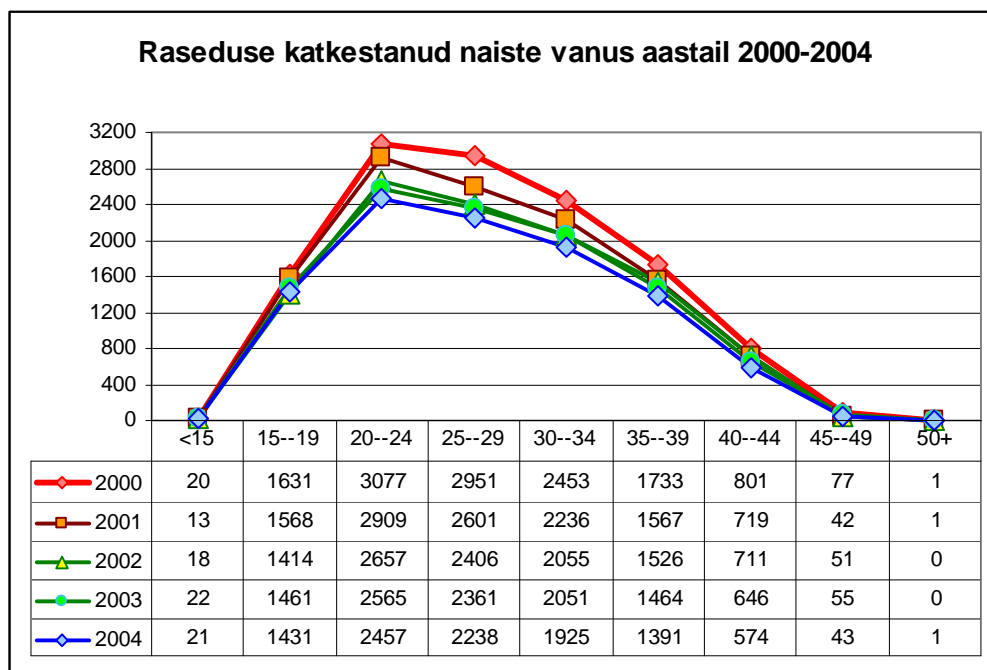
Raseduskontroll ja abordid

Viimase kümne aasta jooksul on tänu rasedumisvastaste vahendite valiku ja kättesaadavuse paranemisele abortide arv Eestis üle kahe korra vähenenud ja see suundumus jätkub, vt joonis 14. Siiski on praegugi abortide arv võrreldes Lääne-Euroopa maadega kaunis suur.

Võrreldes aborti sooritanute vanusejaotust sünnitajate omaga ilmneb väikesi erinevusi, vt joonis 13. Aborditegijate hulgas on pisut rohkem kui sünnitajate hulgas väga noori tütarlapsi – kuid nende osakaal ei ole suur. Tipp on 20–25-aastaste juures, kuid selles vanuses aborditegijaid on vähem kui sünnitajaid, veel suurem on erinevus sünnitajate kasuks järgmises vanuserühmas.

Joonis 14. Andmed: Eesti Meditsiiniline Sünniregister ja Raseduskatkestusandmekogu, <http://www.tai.ee>

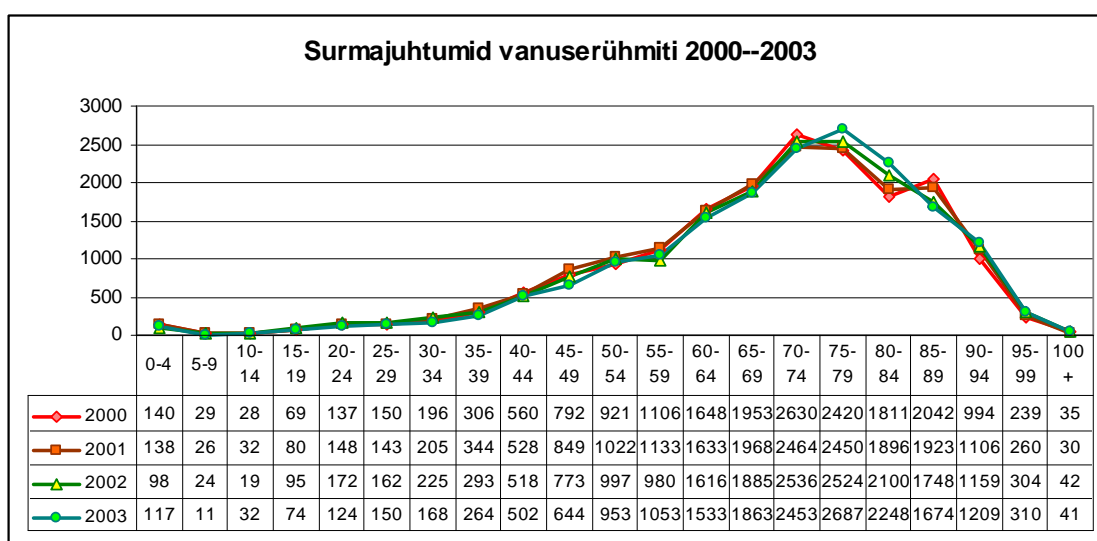

Joonis 15. Andmed: Eesti Meditsiiniline Sünniregister ja Raseduskatkestusandmekogu. <http://www.tai.ee>

Kui varem moodustasid olulise osa raseduse katkestajatest keskeale lähenevad naised, kes jätkuvalt kasutasid aborti rasedusevastase vahendina, siis viimastel aastatel selline suundumus on taandumas. Keskmise raseduse katkestaja on vaid mõne kuu võrra vanem keskmisest sünnitajast. Varasematel aastatel on aborti teinud naiste seas olnud muulasi suhteliselt veidi rohkem kui eestlasi (nähtavasti levis nendeni teave rasedusvastastest vahenditest aeglasemalt), praeguseks on erinevus peaaegu kadunud.

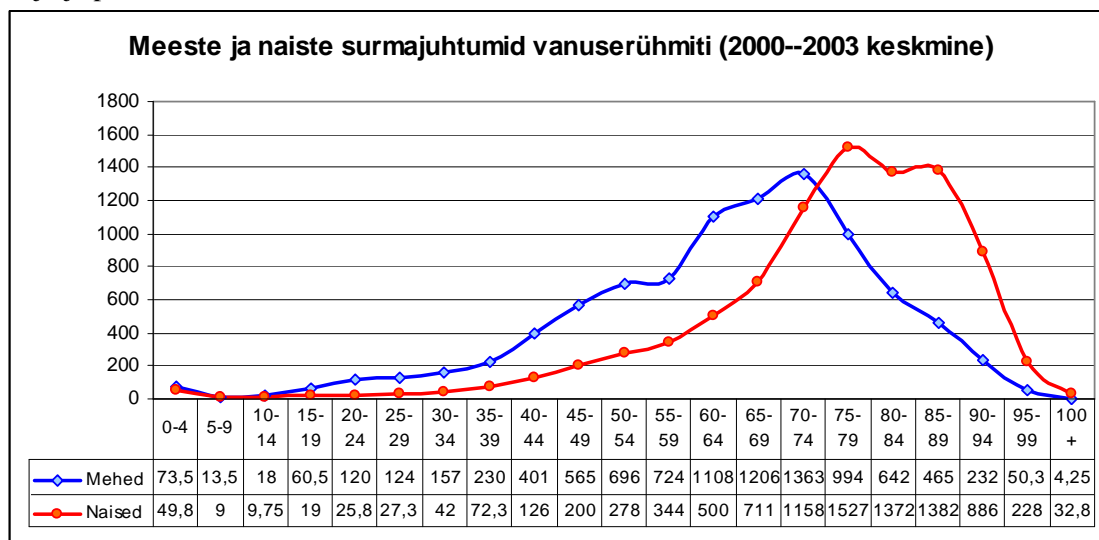
Surmad

Surmajuhtumid vanuserühmade ja soo järgi

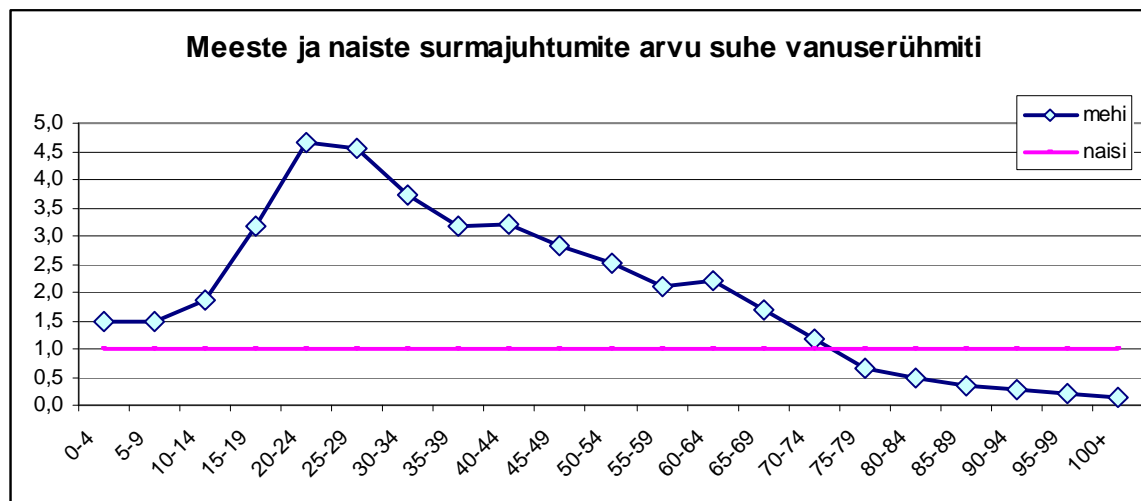
Joonis 16. Andmed: Statistikaamet www.stat.ee

Surmajuhtude absoluutarvu muutusi vanuserühmades kajastab joonis 16, sama vastavalt soorühmadele – joonis 17. Mõlemas on kasutatud andmeid aastatest 2000–2003. 2004. aastal on surmajuhtude arv eelmise aastaga võrreldes vähenenud ligi 500 võrra, kusjuures selle aluseks ei ole rahvastiku ealise struktuuri muutumine (vt tabel 4), vaid pigem majanduskasvust tulenev elujärje paranemine.

Joonis 17. Andmed: Statistikaamet www.stat.ee

Jooniste „jõnksuline“ kuju tuleneb kahest asjaolust – esiteks on Eesti rahvaarv nii väike, et seda mõjustavad igasugused juhuslikud hälbed. Teiseks ei ole meil vanuserühmad võrdse suurusega (vt joonis 2), esitatud joonistel on aga esitatud surmajuhtude absoluutarvud, mis ootuspäraselt on suuremad arvukamas eariühmas. Siiski selguvad neilt joonistelt mõned üldised seaduspärasused. Jooniselt 16 paistab, et surmajuhtumite suurim sagedus on viimastel aastatel nihkunud 70–74-aastaste vanuserühmast 75–79-aastaste vanuserühma.

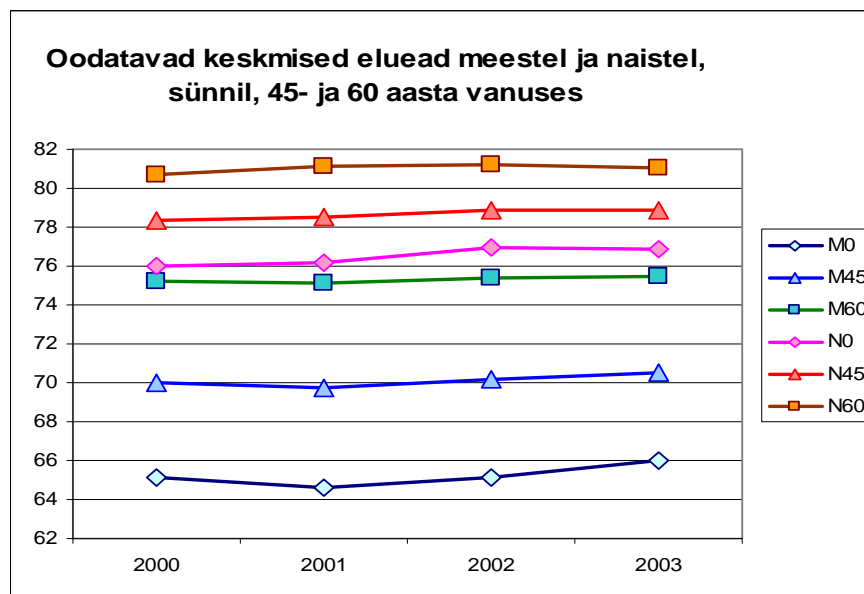

Joonis 18. Andmed: Statistikaamet, autori arvutused, www.stat.ee

Joonised 17 ja 18 ilmestavad meeste ja naiste suremuskäitumise erinevusi. Jooniselt 18 selgub, et vanuses 15–45 on meeste surmajuhtude arv naiste omast (mis on igas vanuserühmas võetud ühikuks) enam kui kolm korda suurem, kusjuures 20–30-aastaste puhul on erinevus koguni 4,5-kordne. See pole kuigivõrd tingitud meeste ja naiste erinevast arvukusest – kuigi kuni 30-aastaste meeste arv on samavanadest naistest suurem, ei ületa erinevus üheski vanuserühmas viit protsenti.

Kõrgemas eas jääb meeste surmajuhtude arv naiste omast maha aga nimelt meeste väiksema arvukuse tõttu.

Oodatav keskmine eluiga

Joonis 19. Andmed: Statistikaamet www.stat.ee

Suremus Eestis on suremuse üldkordaja mõttes jätkuvalt kõrgem kui oli 1990. aastal – naistel on küll erinevus väike (1990. aastal 12,10 ja 2003. aastal 12,28), meestel on aga erinevus märgatav – 12,85 aastal 1990 ja 14,74 aastal 2003 (Servinski jt 2005). Meeste surmapõhjuste seas on 17,6% trauma ja mürgistus, naistel esineb see põhjus vaid 5% juhtudest, see seletabki olulise osa suremuse erinevustest, samuti erinevuse keskmise eluea pikkuses.

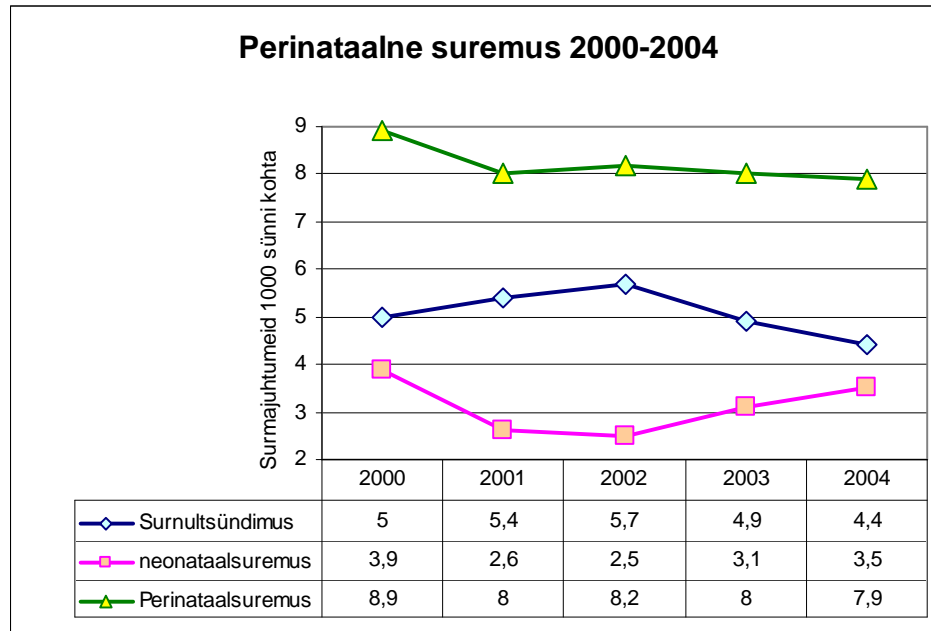
Meeste ja naiste suremuskäitumise erinevustest tuleneb ka meeste ja naiste keskmise oodatava eluea suur erinevus. Kui 2003. aasta andmetel on meeste keskmine oodatav eluiga sünnil 66 ja naistel peaaegu 77 aastat, siis 45-aastaste meeste ja naiste oodatava eluea on erinevus on kahanenud 8 ja 60-aastase meeste ja naiste puhul vaid veidi enam kui 5 aastani.

Võrreldes teiste Euroopa Liidu riikidega on Eestis meeste keskmine oodatav eluiga sünnil jätkuvalt üks madalamaid, vaid Läti 65,5 jääb Eestist tahapoole. Lähedased, kuid pisut kõrgemad on ka Leedu (66,5) ja Ungari (68,6), Soome seevastu ületab oma tasemega (75) EU(25) keskmist taset 74,9. Tähelepanu väärib, et Euroopa keskmine meeste oodatav eluiga on aasta-aastalt suurenenud ühe kuni kahe protsendikümnendiku võrra. EU25 riikidest on meeste keskmine eluiga kõrgeim Rootsis (77,9), Euroopas ületab seda aga Island (79,7). Kuigi Eesti naiste keskmine eluiga sünnil on meeste omast ligi 11 aastat kõrgem ja on viimaste aastate jooksul tasapisi kasvanud, jääb ka see Euroopa naiste seas viimaste hulka koos samade riikidega – Läti, Ungari, Leedu. Naiste keskmise sünni-eluea poolest on Euroopas esikohal Hispaania ja Prantsusmaa (83,8 aastat), Rootsis ja Islandil on see näitaja 82,7 ja Soomes ning Norras – 82,3.

Imikusuremus

Imikusurmade hulka loetakse kuni ühe aasta vanuste laste surmad. Imikusurma kordaja näitab surmajuhtude arvu 1000 elussünni kohta. Imikusuremuse kontrolli osas on olukord Eestis taas-iseseisvumisest saadik oluliselt paranenud, imikusurma kordaja on pidevalt vähenenud alates 1992. aastast, mil vastav definitsioon ühitati Euroopa Liidus kasutatavaga, 2002. aastal oli selle

näitaja suurus 5,7 (Statistikaameti andmetel), mis on Eesti kõigi aegade madalaim. Järgmiste aastate kohta ei ole täpseid arvutusi tehtud, ent alla aastaste laste surmajuhtumite arv on kõikunud sama taseme läheduses, seda siiski aastal 2003 mõnevõrra ületades.

Joonis 20. Andmed: Eesti Meditsiiniline Sünniregister ja Raseduskatkestusandmekogu. <http://www.tai.ee>

Sünniregister ei mõõda otseselt imikusurmi, vaid sellega lähedalt seotud näitajaid, mis on kättesaadavad ka viimaste aastate kohta.

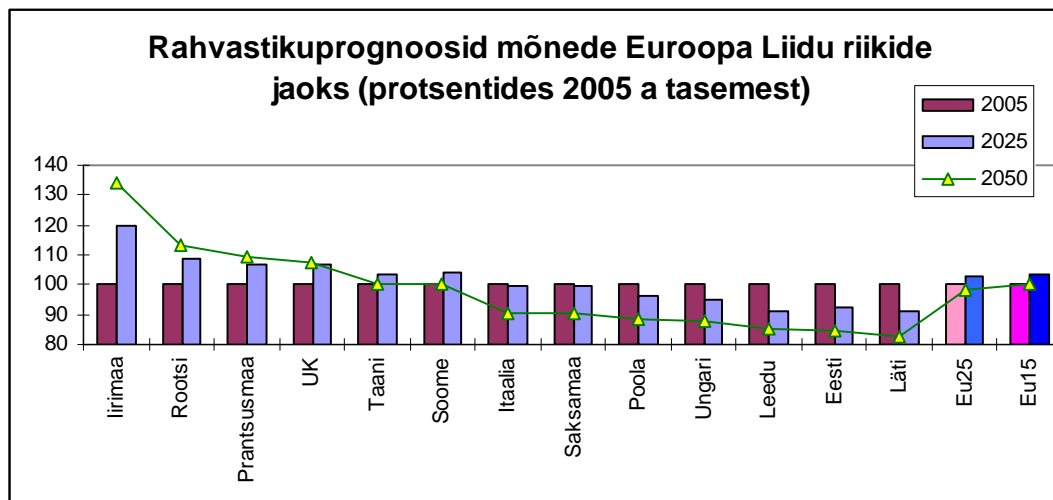
- Varased imikusurmad (0—6-päevaste laste surmad), need moodustavad ühe osa imikusurmades;
- Surnult sündid ehk hilised lootesurmad.

Sünniregistri poolt avaldatakse nn perinataalsurmade andmed, mis sisaldavad nii surnult sündinute kui ka varaseid imikusurmi, vt joonis 20. Ka need näitajad on Eestis suhteliselt madalal tasemel stabiliseerunud. Imikusurmade poolest on Eesti Euroopa Liidu edetabelis enam-vähem keskmisel kohal, jäädes siiski jääb Eesti maha Euroopa Liidu (25 riigi) keskmisest tasemest.

Rahvastikuprognosis

Eurostati poolt teostatud rahvastiku pikaajalised prognoosid näitavad järgmist, vt joonis 21:

1. Euroopa Liidu (nii vana kui uue piirkonna) rahvastik kasvab lähema 20 aasta jooksul mõne protsendi võrra, ent järgmise 25 aasta jooksul langeb – EU15 2005. aasta tasemele, EU25 aga kahe protsendi võrra allapoole 2005. aasta taset.
2. Euroopa Liidu vanade riikide seas on pidevaid tõusjaid – näiteks Iirimaa, oma vahepealsetest langustendentsidest vabanenud Prantsusmaa ja Rootsi, samuti UK, Belgia ja Holland. Uutest on samasugune suundumus vaid Maltal ja Küprosel.
3. Suhteliselt stabiilsed, võimaliku väikese vahepealse langusega on Taani, Hispaania, Austria ja Soome.
4. Pidev langustendents iseloomustab vanadest Euroopa Liidu riikidest Saksamaad ja Itaaliat, samuti Kreekat ja Portugali. Samasse rühma kuuluvad ka kõik uued EL riigid, kusjuures suurimad langejad on Ungari, Poola, Leedu, Eesti ja Läti.

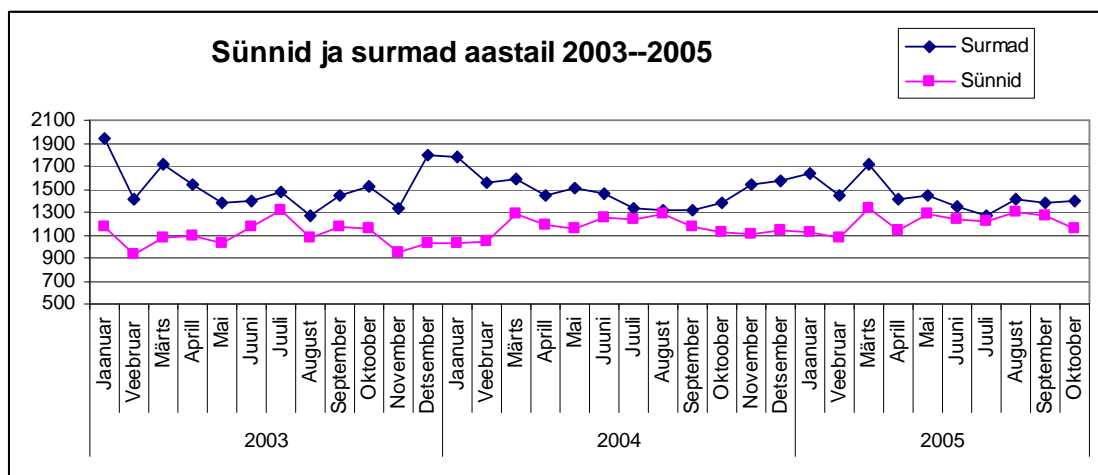

Joonis 21. Allikas: Eurostat, <http://europa.eu.int/comm/eurostat>

Rahvastikumuutused Eesti maakondades

Loomulik iive kuude kaupa

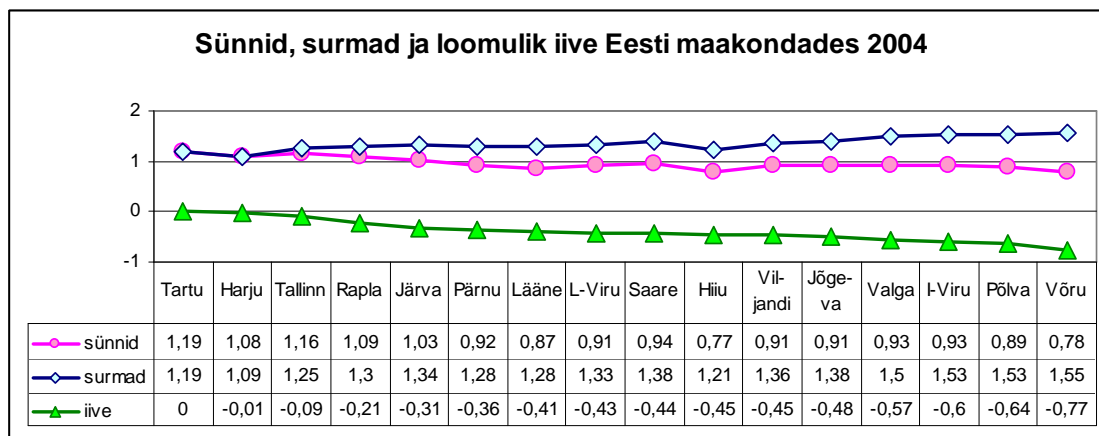
Jooniselt 22 on näha, et viimase kolme aasta ühelgi kuul (sama on õige viimase kümne aasta kohta) pole terves Eestis olnud iive positiivne, kuigi on viimaste aastate suvekuudel, eriti 2004 augustis ja 2005. aasta juulis jõudnud nulli lähedale. Seega võib loota, et 2004. aasta negatiivne iive jääb -3000 ja -2500 vahele, mis on kümne aasta väikseim.

Joonis 22. Andmed: Statistikaamet, www.stat.ee

Loomulik iive Eesti maakondades

Maakondade lõikes on loomulik iive aastal 2004 üsnagi erinev. Null-iibeni on jõudnud Tartumaa, üsna lähedal sellele on ka Harjumaa ilma Tallinnata, järgneb Tallinn ja Raplamaa, mis kuulub samuti Tallinna tagamaa hulka. Kõige negatiivsem on olukord Kagu-Eestis – Põlva- ja Võrumaal, kus elanikkond on suhteliselt vana, samuti majandus- ja sotsiaalprobleemidest vaevatud Ida-Virumaal, vt joonis 23.

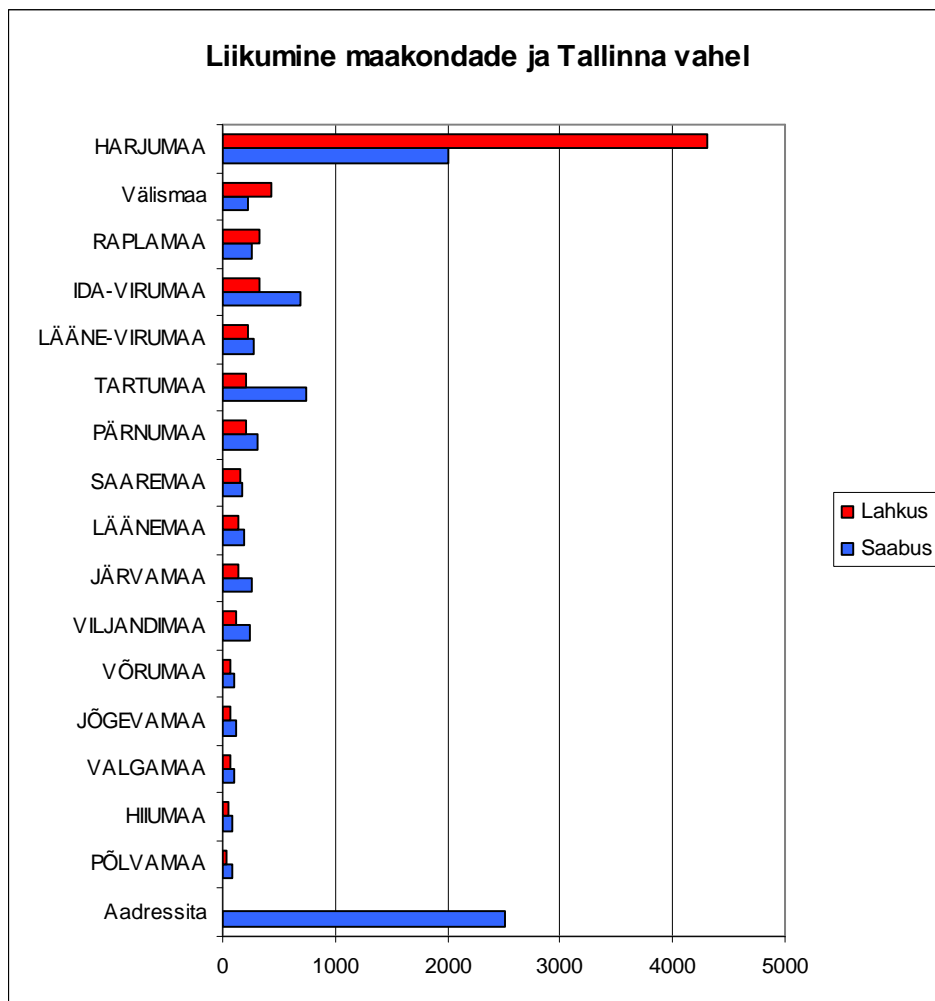
Joonis 23. Andmed: Statistikaamet, www.stat.ee

Siseränne

Kuna jätkuvalt ei ole usaldusväärsed teavet välisrände kohta, käsitleme siin vaid siserännet, selle osas on jätkuvalt juhtiv koht rändel Tallinna ja Tallinnast.

Ränne Tallinnasse ja Tallinnast

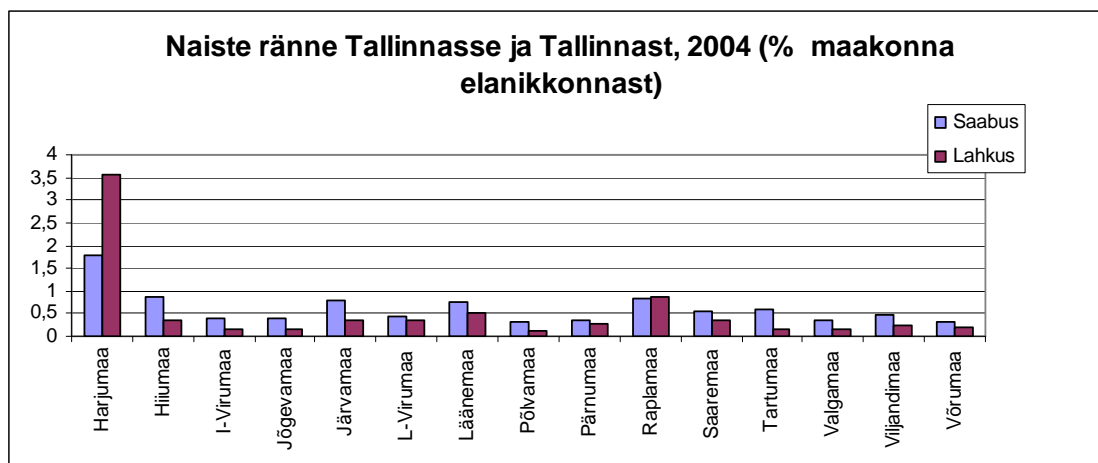
Tallinn on Eesti suurim tõmbekeskus, kuid samaaegselt toimib intensiivne *valg-linnastumise protsess* (Noorkõiv, Sepp, 2005), mille käigus osa Tallinna elanikest – eeskätt tööalised paarid koos alaealiste lastega – asuvad elama Tallinna lähikümbrusesse. Sarnane tendents ilmneb ka teistes Tallinna lähivaldades (Harku, Saue, Rae), samuti ka Maardu linnas. Seda kinnitab ka joonis 24, kust selgub, et Tallinna migratsioonialdo on positiivne enamuse Eesti maakondadega, kuid negatiivne Harjumaaga, kuhu läheb rohkem inimesi kui tuleb. Samuti lahkub Tallinnast välismaale rohkem kui tuleb, ning ka Raplamaa on kujunenud Tallinna tagamaaks, kuhu inimesed Tallinnast elama asuvad. Aadressita inimeste puhul on valdavalt tegemist Tallinna elanikega, kes oma elamise Tallinnas seadustasid.

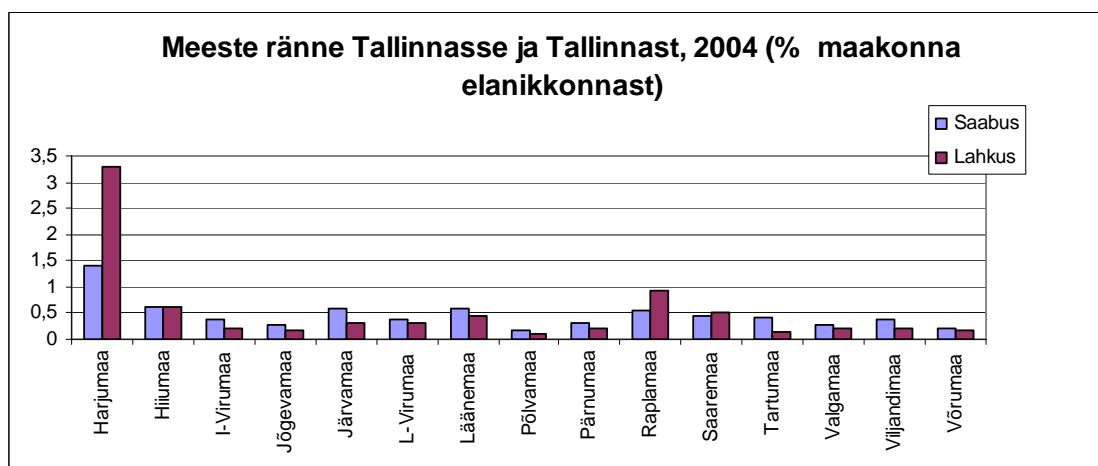
Joonis 24. Andmed:Rahvastikuregister

Meeste ja naiste Tallinna sihiline ränne

Selgub, et kuigi meeste ja naiste rändes on ühisjooni, pole need päris ühesugused. Naisi iseloomustab mõnevõrra suurem rännuaktiivsus, vt joonised 25 ja 26. Ilmne on ka see, et ääremaa staatusesse jäänud Lõuna-Eesti maakondadest ei kiputa pealinna rändama, aktiivseim on ränne Raplammaa, Läänemaa ja Järvamaa korral. Püüdsime leida mudeli kirjeldamiseks rändeaktiivsust erinevate Eesti piirkondade puhul. Selgus, et nii meeste kui naiste Tallinnasihilise siserände puhul oli määravaks teguriks kaugus – mida väiksem kaugus Tallinnast, seda suurema tõenäosusega langetati otsus sinna rännata. Loomulikult mõjutas mõnevõrra – kuid mitte väga tugevasti – rände arvukust ka elanike arv lähtemaakonnas.

Joonis 25. Andmed:Rahvastikuregister

Joonis 26. Andmed:Rahvastikuregister

Ränne teiste tömbekeskuste ümbruses

Aastail 2003—2004 on elanike arv kasvanud lisaks Tallinna ümbrusele ka Tartu ümbruse valdades (Tartu, Luunja, Laeva), samuti Pärnu ümbruses (Sauga, Paikuse). Niihästi negatiivse loomuliku iibe kui ka ühesuunalise (kuigi mitte alati eriti intensiivse) rände tagajärjel on viimastel aastatel elanike arv märgatavalt kahanenud Eesti idaosas (Narva-Jõesuu, Alajõe, Iisaku, Alatskivi, Peipsiääre, Piirissaare, Meeksi, Kasepää, Mikitamäe ja Meremäe vallad), saartel (Põide, Torgu, Kihelkonna), kuid ka Põhjarannikul (Illuka, Lügánuse, Kohtla-Nõmme, Sonda), Eesti lõunapiiri lähedal (Vastseliina, Öru, Taheva, Halliste, Tõlliste, Mõisaküla) ja ka Lääne- (Hanila, Tootsi) ning Kesk-Eestis (Lehtse, Koeru, Kärla), vt Linnad ja vallad arvudes, 2005.

Seega on Eesti ohustatuimateks piirkondadeks regionaalpoliitika mõttes eeskätt Ida-Eesti terves ulatuses Narva-Jõesuust kuni Meremäeni, kuid samuti suur osa Kagu-Eestist, samuti Saaremaa ja Kirde-Eesti tööstuspiirkond, eriti linnad. Seevastu tömbekeskustena toimivad Tallinna kõrval ka Pärnu ja Tartu, kes on küll võrreldes 90-ndate aastatega elanikkonda kaotanud. Kõigi suuremate tömbekeskuste puhul toimub aga intensiivne valglinnastumine, st elanike siirdumine linnast lähivaldadesse.

Kokkuvõte

2004. aasta Eesti rahvastikus oli suhteliselt rahuliku arengu aasta. **Sündimus** suurenes 6% võrra, ilmselt aitasid siin kaasa ka suhteliselt jõulised perepoliitilised meetmed, mis ei toonud kaasa sünnitajate sotsiaalse struktuuri muutumist: jätkuvalt on 2/3 sünnitajatest töötajad, 9% õppurid. Selle taga on suurenenud **viljakuskordaja** (TFR), mille väärtus 1,47 on kümnendi kõrgeim ja mis läheneb Euroopa keskmisele tasemele (1,5). Võrreldes suure osa Ida-Euroopa maadega näib, et Eestis on sündimuse languse ja stabiilsuse etapp läbitud ja on alanud mõõduka tõusu periood. Seda kinnitab ka 2005. aasta 10 kuu suundumus. Tuleb aga meeles pidada, et tõusust hoolimata **ei küüнди sündimus Eestis veel kolmveerandini taastetasemest**. Sünnitajatest on ligi veerand kõrgharidusega, põhiharidusega või alla seda kuuendik. Seega iseloomustavad sünnitajaid sarnased suundumused nagu kogu riigi elanikkonda. Jätkuvalt kõrge on **vabaabielus sünnitajate** arv, ulatudes ligi pooleni sünnitajate üldarvust, kusjuures üksikute (sh lahutatute ja leskede) osa sünnitajatest on alla kümnendiku. Kuigi **abiellumisnäitajad** on pisut tõusnud, abiellub praeguse seisuga oma 50-ndaks sünnipäevaks vaid pisut üle 40% meestest ja naistest. Selle taustal ei paku praktilist huvi ka **lahutuste** arvu mõningane kahanemine. **Raseduse katkestamisele** eelistab järjest enam naisi sobivamaid raseduse ennetamise vahendeid, seetõttu kahaneb abortide absoluut- ja suhtarv pidevalt, kuigi on Euroopa mastaapide järgi veel küllalt kõrge (legaalseid aborte ca 80% sündide arvust). **Imikusuremuse** poolest on Eesti lähenemas Euroopa keskmisele tasemele, kuid sündide suhteliselt väikese arvu tõttu ilmneb siin aastate lõikes juhuslikke kõikumisi. **Suremusnäitajad** on Eestis jätkuvalt Euroopa halvimaid, kusjuures eriti meeste osas on suremuskordajad isegi halvemad kui 15 aastat tagasi, kuid **olukord üldiselt ei halvene**, vaid tasapisi paraneb – viimastel aastatel on surmajuhtumite arv pigem kahanenud. Noorte ja keskealiste meeste suremus ületab samaealiste naiste oma mitmekordselt, kusjuures meestel (erinevalt naistest) on oluliseks **surmapõhjuseks** (üle kuuendiku juhtudest) traumad ja mürgitused. Siit tuleneb ka madal **keskmine oodatav eluiga**, mis on isegi Euroopa Liidu uute liikmesriikide kontekstis madal (meestel 66, naistel 77 aastat). Rahvastiku **soo-vanuse jaotus** kannab jätkuvalt massilise sisserännu pitserit, mistõttu eakate kohordid on suhteliselt arvukad. Teine, veelgi olulisem rahvastiku struktuuri mõjutaja on viimase kümne aasta **madal sündimus**, mistõttu kaks noorimat 5-aastast kohorti moodustavad järgmistest arvukuse poolest vaid 3/5 eelnevatest aastakäikudest. Vaatlusperioodil (2004) vähenes Eesti **rahvaarv 3500**, sh **eestlaste arv 1600 inimese** võrra, mis on kümnendi väikseim näitaja. Et muulaste loomulik iive on eestlaste omast negatiivsem, siis väheneb loomuliku iibe toimele rahvastikus aeglaselt muulaste osa – kusjuures välisrännet ei ole arvestatud. Eesti **rahvastikustruktuuris** toimus vaatlusperioodil veel üks oluline muutus – **vähemalt 65-aastaste arv ületas kuni 14-aastaste oma**. Selle osas pole Eesti siiski erandlik – samasugune on olukord ka Euroopa Liidus tervikuna, kus ühiskonna vananemine moodustab olulise sotsiaalse probleemi. Teine muutus oli seotud **tööturuse indeksiga** – see langes alla 1, mis tähendab, et lähemal ajal tööturule saabuvate noorte arv on väiksem sealt lahkuvate eakate arvust, mille üheks võimalikuks järeluseks on **tööjõu nappus**. Seevastu on jätkuvalt suhteliselt soodus **ülalpeetavate määr** – vaid alla poole, st et töörealise rahvastiku osakaal võrreldes vanurite ja lastega on rohkem kui 2:1-le. Eurostati **rahvastikuprognosis** on Eesti suhtes kaunis negatiivne, pakkudes Eesti elanike arvuks 2025 aastaks 1,2 ja 2050 aastaks 1,1 miljonit. **Siserände** puhul toimib kaks peamist suundumust – need on elanike voolamine **tõmbe-keskustesse**, eriti Tallinna (Harjumaale), mille tagajärjeks on elanikkonna vähenemine ääreladel – eeskätt Ida- ja Kagu-Eestis, kuid ka saaremaal. Teine suundumus on nn valglinnastumine, mille sisuks on elanike siirdumine suurlinnast selle lähiümbrusesse. Tallinnas on selle selgeimaks näiteks Viimsi valla kiire kasv, kuid elanike arv suureneb ka Tartu ja Pärnu ümbruses.

Kasutatud kirjandus ja allikmaterjalid

1. Statistikaameti kodulehekül www.stat.ee
2. Tervise Arengu Instituudi kodulehekül www.tai.ee
3. M. Servinski, K. Lehto, G. Denissov (2005). Suremuskordajad maakondades ja surmapõhjuste struktuurierinevused omavalitsustes. – Linnad ja vallad arvudes, 2005. Statistikaamet, Tallinn, 2005, lk 59—71
4. R. Noorkõiv, V. Sepp (2005). Tallinna valgumisest Viimsi valda... – Linnad ja vallad arvudes, 2005. Statistikaamet, Tallinn, 2005, lk 8—33
5. Linnad ja vallad arvudes, 2005. Statistikaamet, Tallinn, 2005, Lisad. lk 130--170
6. Rahvastikuregistri andmed rahvastiku liikumise kohta
7. Eurostat <http://europa.eu.int/comm/eurostat>.